

HÁBORU ÉS VALLÁS

Válaszút arra a kérdésre:

Hogyan éljük át ezt a nagy időt?

A szombathelyi prot. nőegylet vallásestélyén 1915. jan. 17-én
előadta

PRÖHLE KAROLY
theol. tanár

Ára 20 fillér.

E füzet tiszta jövedelme a harctéren elesettek özvegyei
és árvái javára folyik be.

PÉSZLYKÁROLY KÖNYVNYOMDÁJA
1915.

Béke – te áldott, jóltevő angyala az emberiségnek, óh miért hagytad el a földet! *Háború* – te vérvívó szörnyeteg, te átka és szégyene nemünknek, miért zúdultál reánk! így sóhajtunk, így kiáltunk fel nem egyszer a világháborútól terhes levegő nyomása alatt. Ez a sóhajtás, ez a kiáltás mindnyájunknak szivéből fakad. És mégis – a béke, legalább az a béke, mely ereje végső kimerülésével ezt a háborút szülte s aztán végelgyengülésben kimúlt, ez a béke nem volt csupa áldás és boldogság. Viszont az a háború, mely az életunt békét eltemette, hogy újat, jobbat hozzon a világra, nem csupa átok, – legalább *rajtunk áll, hogy azzá ne legyen.*

Nem tartozom sem a fajimádás és a fajgyűlölet táltosaihoz, sem a nyers erő, a brutális hatalom magasztalóihoz, akik a háborúra paeant zengenek s ebben a rettenetes emberöldöklő harcban szinte toreadori örömeiket élveznek. Mégis azt gondolom, ha szellemi érzékszerveink el nem tompultak és egy bizonyos irányban annyira meg nem merevedtek, hogy ne tudnánk a jó mellett a rosszat is és a rossz mellett a jót is egyaránt észrevenni, akkor nem találunk nagy okot arra, hogy visszasírjuk azt a békét, melynek életét immár

éveken át csak mesterséges eszközökkel, nagyobbára hazugságokkal, lehetett fenntartani. Gondoljunk csak vissza: nem úgy voltak-e a népek, nem úgy volt-e az egész mai nemzedék a béke utolsó időszakában, mint az az ember, aki a tönk szélén áll és kész egy utolsó betéttel valami nyaktörő vállalkozásba bocsátkozni, életét, mindenét kockára vetni, hogy vagy mindent újra megnyerjen, vagy végkép elpusztuljon? És ezt nemcsak politikai és gazdasági vonatkozásban értem. Szellemi életünk terén sem állottunk sokkal különben. Régi nemzeti és keresztyén ideáljaink, amelyekért apáink éltek, haltak, a mi rövidlátó szemünk előtt elhomályosultak. Újakat keresünk. Találtunk is eleget, annyit, hogy egy ember el sem bírja mind. Az új meg új „világnézetek” szinte gombamód nőttek majd minden bokorban. Természetes. A keresletnek meg szokott felelni a kínálat – legalábbis béke idején. A szabad verseny révén kelendőse is volt mindenféle világnézetnek, mely az újság ingerével hatott, még ha különben akármilyen szegényes tákolmánya volt is régibb rendszereknek. De vájjon hol találtunk ebben a vásári zajban olyan világnézetet, amely az elvetett réginek helyébe valóban jó újat tudott volna állítani, – olyant, amely nemcsak a problémákkal vesződő értelmet, hanem ezt az öröm és kétségbeesés között hanyódó s minden porcikájával az Örökkévaló után epedő *szívet* is ki tudja elégíteni, – olyant, amely az embert erős és tiszta érzelmekre, nagy és nemes

elhatározásokra sarkalja és képesíti s az életet valóban jobbá és boldogabbá teszi, – olyant, amely a társadalmat erőteljes közérzésben tudja egyesíteni? Nem találtuk-e inkább mindennek az ellenkezőjét? Mivel valóban nagy céljaink és nagy élményeink nem voltak, életünk elsekélyesedett, .sőt elposványosodott. Az élet elvesztett belső gazdagságáért és mélységeért az *izgalomban* kerestünk kárpótlást. Valóságos hajsza folyt közöttünk mindenért, ami az érzékeket ingerli és az idegeket izgatja. Hogy ez az idegizgató hajsza miként nyilatkozott meg irodalomban és művészetben, köz- és magánéletünkben egyaránt és minden téren mennyire természetellenes jelenségeket hozott felszínre, azt most nem akarom behatóbban jellemezni. Emlékezzünk csak vissza, hogy legjobbaink ajkáról nem egyszer hallottunk vészjósló kasszandra-hangokat, amelyek, azt hirdették, hogy korunk nemzedékét a kultúra külső vívmányai terén való fényes előrehaladással egy időben a belső elszegényedés, az erkölcsi tönkrement veszedelme fenyegeti. Ragyogó külszín – rothadás belül. Szellemi élet, amelyből tűnni kezdett mind a kettő: a szellem és az élet. A nagy válságnak, a nagy számadás és új elhatározás idejének előbb-utóbb ezen a téren is el kellett következnie.

Én úgy látom, hogy a világháború kitörése nem csupán külső, politikai, nemzeti életünkre hozta meg a nagy, sorsdöntő válság idejét, hanem egyúttal belső, szellemi, erkölcsi életünkre is. Egész külső és belső

életünk fundamentumait egyszerre rázkódtatja meg a lét és a nemlét nagy kérdése. Az a nagy kérdés: lesz-e népünknek jövője és milyen, az életnek új fokára emelkedünk-e vagy még mélyebbre süllyedünk, megújulunk-e vagy elpusztulunk? – ez a nagy létkérdés nem csupán odakünn dől el a csaták viharában, ahol népünk erejének színe-virága folytat hősi harcot a haza ellenségei ellen, hanem egyidejűleg itthon is, közöttünk is, a mi belső világunkban, a szív, a lélek világában, ott, ahol indulat küzd indulattal mélységes titokban, ott, ahol „kél és száll a szív viharja, mint a tenger vésze.” Igaz, ma bámulatos módon minden összejátszik és külső életünk válsága már alig lehetne nagyobb; de a történelem azt bizonyítja, hogy a legnagyobb változások, amelyek a népek és az emberiség életét átalakították, nem a fegyverek harcából, nem a harctér döntéseiből, hanem a szív rejtett világából, a lélek titkos mélységeiből indultak ki. Szilárd meggyőződésem szerint fegyvereink sikerén kívül attól függ reánk nézve minden, *hogyan éljük át belsőnkben, hogyan éljük át lelkileg ezt a nagy időt*, megértjük-e az idők jeleit, fel tudunk-e emelkedni annak a feladatnak a magaslatára, amelyet a kor nagy válsága elibénk szab, megtaláljuk-e azt a kapcsolatot, mely az időt s épen *ezt* az időt az örökkévalósághoz fűzi?

Nagy időket élünk, mondjuk ezerszer. És igaz. A kicsiny dolgoknak az ideje lejárt. Hatalmas, világrengető események tanúi vagyunk. Elérkezett a nagy

élmények ideje. És mégis: nincs az a nagyság, amelyet az emberi kicsinyesség le ne tudna vonni a maga alacsony színvonalára, a föld porába. Akinek úgy tesszik, most is folytathatja kisedet játékait, legalább itt, a harcok színhelyétől távol. De aki ezt teszi, aki most sem tud felülemelkedni a maga egyéni, önző érdekeinek szűk látókörén, aki nem tud mást, mint minden nagy dolgot egy-egy kicsinyes megjegyzéssel elintézni, mindent lebirálni és mindig csak zúgolódni, sopánkodni – a fölött ez a nagy idő is haszontalanul, áldástalanul fog elmúlni, arra nézve a világháború épenúgy, mint az elmúlt vagy a jövőendő béke „olcsó időnek hasztalan soka.” Nem a háború, hanem ez az önző kicsinyesség, ez a földhöz ragadt érzület, ez az eszmélni nem tudás, ez a felemelkedni, megújulni nem akarás, ez az érzéketlenség, fogékonytalanság az idő nagysága és az örökkévalósággal való kapcsolatai iránt – ez volna a mai kor nemzedékének legnagyobb átka és, ha általánossá válnék, a legnagyobb vereség, mely bennünket érhetne. De Istennek legyen hála, ez a kicsinyes érzület nem általános, sőt épen a háborús idő rendkívüli feladatai sok valóban felemelő megnyilatkozását váltották ki annak a jónak, amely az emberek lelkében lappangott és különben talán mindig rejtve maradt volna. De a jó mellett most is hatalmas tényező a rossz, a szeretet mellett az önzés, a lelkes hit mellett a kissé hallgataggá lett, de le nem köszönt hitetlenség és azért ismétlem: minden attól függ, hogyan éljük át lelkileg ezt a nagy időt,

De amidőn ezt hiszem és vallom, nem hallgathatom el azt a szent meggyőződésemet, hogy ezt a nagy időt csak a *vallás*, a *hit* emelő karjain élhetjük át úgy, ahogyan a világválság rendkívüli komolyságának megfelel, – úgy, hogy ki tudjuk venni ebből az időből azt az egész áldást, amelyet abba mint félig átlátszó burokba a történelem örök nagy vezérlő szelleme belehelyezett, – úgy, hogy a világválságos jelenkor élményeiből és tapasztalásaiból indulhasson ki népünk és az emberiség újjászületése – vagy legalább a mi *egyéni* életünk megújulása.

Amidőn ezt a meggyőződésemet vallom és a vallásnak, a hitnek ilyen nagy jelentőséget tulajdonítok, teljes tudatával vagyok azoknak a nagy nehézségeknek, amelyek a vallásos érzést és a vallásos felfogást épen a jelenkorban nyomják és a vallásos lelket a legsúlyosabb teherpróbának vetik alá. A nagy világválság nemcsak külső, hanem belső, szellemi életünk alapjait is megrendíti és ez a rázkódtatás a vallásos lelket sem hagyja érintetlenül. A vallásos lélek is teljes közvetlenséggel érzi és éli át mindazt a nyomort, gyászt, szenvedést, melyet a háború magával hoz. Amellett a vallásos léleknek meg vannak a maga saját szenvedései és fájdalmai. A kételkedés és a hitetlenség támadásai ostromolják kívülről és belülről egyaránt, íme, a keresztyén népek hogyan támadnak egymás ellen! Sőt nemcsak egymás között harcolnak, hanem még pogány népeket is belevonnak a harcba. S aztán

az a rettenetes vérontás, az az égbekiáltó kegyetlenség, az az iszonyú pusztulás, melyet a háború felidézett s amely az ártatlanokat épúgy sújtja mint a bűnösöket – miért kellett mindezt megérnünk! Ha van Isten az égben, miért nem akadályozta meg mindezt és miért tűri el!? Ahány szó, annyi vád, annyi támadás a vallás, a keresztyénség ellen.

És mégis – a vallás, a keresztyénség nem volna az élet legfőbb igazsága és legnagyobb értéke, ha épen a legválságosabb pillanatban cserben hagyná az embert. Az igazi drágakő minden új világításnál új fényben ragyog – így a vallás, a keresztyénség a nagy világégés vérvörös tüzében. A szivattyú vize, minél erősebb nyomás hat rá, annál hatalmasabb sugárban szökik fölfelé – így a vallásos érzés a mostani nehéz idők nyomása alatt. A madár, ha a hóterhelte ág letörik alatta, nem esik a földre, hanem a magasba repül – így a vallásos lélek most, amikor körülöttünk, alattunk minden inog, törik, szakad. Hányszor mondotta az elvakult hitetlenség, hogy a vallás rablánc, mellyel az egyház mint pusztán földi intézmény a maga önző érdekeihez kapcsolja a lelkeket. Ki is adták a jelszót: Szaggassuk el a rabláncot! El az egyháztól! El a vallástól! De ha valaha, most tűnik ki az, hogy a vallás nem rablánc a lelkeken, hanem az az erős horgonykötél, mely életünk hajóját a lét örök fundamentumához köti, az a széttéphetetlen kapocs, mely a lelket Teremtőjével, az örökkévaló Istennel egybefűzi.

Hogyan van az, hogy épen most oly sokan keresik az Istent, hogy ezerén meg ezerén menekülnek a vallás karjaiba, keresik az imádság útját, áhítoznak Isten igéje s a vallás vigasztalásai után, – és pedig nemcsak közöttünk itthon maradtak között, hanem épen úgy künn a harctéren harcosaink között is? Hogyan, hogy harcosaink ajakáról és leveleiből annyiszor halljuk azt a vallomást, hogy ott, ott a harctéren, ahol a halál az úr, ott tanúi meg az ember imádkozni? Hogyan, hogy egy különben a vallással hadilábon álló lapnak a harctéri tudósítója azzal a fölszólítással végzi egyik jelentését: Imádkozzatok!? Igen, mert mindnyájan érezzük, hogy önmagunknak, szeretteinknek, hazánknek, nemzetünknek egész élete, sorsa, ekszisztenciája egy felsőbb hatalomnak, Istennek a kezébe van letéve, aki a szuverén halalommal rendelkezik fölöttünk. Akármit szól is hozzá a kételkedés és a hitetlenség, a vallásos érzés kétségbevonhatatlan bizonyossággal sejti meg Istent a nagy világviharban is és annak mennydörgő zajából kihallja az élő Istennek szavát, ki magához hív bennünket, hogy megtérjünk és új életet éljünk. *Csak ha ezt megsejtettük és megértettük, hogy a világháború viharában maga az élő Isten szól hozzánk, tart velünk szigorú leszámolást és állít bennünket a lét és a nemlét kérdése elé, nem azért, hogy bennünket tönkretégyen, hanem ellenkezőleg, hogy a bennünket fenyegető lelki, szellemi tönkrejutástól megóvjon s egy új, jobb, igazabb és boldogabb élet útjára ve-*

zessen, – csak akkor tűnik fel előttünk ennek a jelenvaló időnek a komolysága és fontossága a maga teljes lesújtó és felemelő nagyságában.

Hogy pedig ennek a jobb, igazabb, boldogabb életnek az útja miben áll, azt Isten az ő egyszülött Fiában, a mi Urunk *Jézus Krisztusban* állítja elibénk. Ő azért jött, hogy megkeresse és megmentse azt, ami elveszett vala. Ő az út, az igazság és az élet. Ami jó még ebben a siralmas világban van, ami a háború kegyetlenségét szelidíti, a sebeket gyógyítja, a nyomort enyhíti, a könnyeket törli, a bánatot vigasztalja – az mind ő tőle való, az mind közvetlenül vagy legalább közvetve az ő lelkének hatása, az ő szellemének gyümölcse. Hogy pedig az emberiségnek az állapota nemcsak most, de általában oly kevéssé felel meg az ő szellemének, az csak azt mutatja, hogy a keresztyéniségnek még milyen nagy feladatai vannak ebben a világban.

Ha tehát az a kérdés: hogyan éljük át ezt a nagy időt, a felelet közöttünk nem lehet kétes: *éljük át Jézussal!* Mert csak ha őt megtaláljuk és hittel ő hozzá csatlakozunk, csak ha az ő szellemének ereje által új életet kezdünk, akkor lesz számunkra a válságos jelenkor igazán nagy idő, amelyben új világ nyílik meg előttünk. Akkor nem kicsinyeskedünk többé, nem nézzük és nem keressük mindenben csak a magunk érdekeit, abbahagyjuk a meddő zúgolódást és sopánkodást. Ilyesmire rá sem érünk többé. Mert ha egyik

dolgunkat elvégeztük, a kötelességtudat, a szeretet szent parancsolata legott új feladatot, új *úvmkái* mutat embertársaink és a közjó szolgálatában. Akkor a munkára, szolgálatra, áldozatrakész szeretet lesz életünk elve, lelke, tartalma és ez kizár minden önzést és kicsinyességet. Akkor meghozzuk a tőlünk telhető legnagyobb áldozatokat –szótlanul. És ha a világnagy bajából nekünk egyénileg is ki kell vennünk a részünket, kétségbe akkor sem esünk, mert tudjuk, hova folyamodjunk. Nincs az a bánat, nincs az a fájdalom, mely a nagy szenvedőnek, Jézusnak, a szeretet töviskoronás királyának a keblén vigasztalást, enyhületet ne találna.

Amilyen mértékben ez a szellem, a Krisztus szelleme válik úrrá felettünk, olyan mértékben újul meg életünk és csak ennek a szellemnek az érvényrejutásától várhatjuk úgy egyéni, mint társadalmi, úgy családi, mint nyilvános életünknek gyökeres megújulását.

A harcot is legjobban állja, a békét is legjobban szolgálja, a jobb jövőt is legjobban készíti elő, aki a Krisztus szellemében él és dolgozik, még ha különben akármilyen szerény hivatás jutott is neki osztályrészül. Ellenben aki ettől a szellemtől elzárja szívét, aki még e világválságos nagy időben is a földhöz tapad érzületével, gondolkodásával, az száraz ág az élet fáján, annak nincs célja, nincs rendeltetése, nincs jövője, mert nincs örökkévalósága. – Ember-testvérem, *ne légy; ne légy ily száraz ág!*